Bernardinų St. 6B

Three test pits (a total of 11.4 m^2) (Fig. 1) were excavated in an outbuilding at Bernardinų St. 6B in Vilnius old town. The cultural layer from the early 16th – early 21st centuries was 2.65–2.75 m thick (Fig. 2). The earliest layers are assignable to the 16th century. A building unknown from cartographic sources existed at this site in the 17th century (Fig. 3).

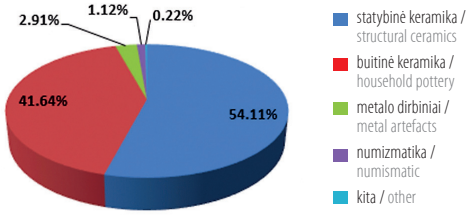

1 pav. Bendra radinių statistika. V. Veževičienės brėž.

Fig. 1. Overall findings statistics.

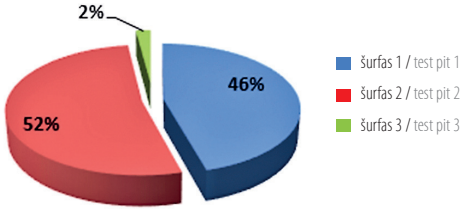

2 pav. Radinių pasiskirstymas šurfuose. V. Veževičienės brėž.

Fig. 2. Findings distribution in test pits.

Vitalija Veževičienė

Stiklių gatvė 16

2013 m. vasario 20 d. – kovo 3 d. Vilniaus senamiesčio teritorijoje, Stiklių g. 16, bute 9 KVP atliko žvalgomuosius tyrimus. Darbai buvo atliekami buto savininkui paprašius išsiaiškinti rūsio įrengimo galimybes. Remiantis ankstesnių tyrimų duomenimis, konstatuotina, kad Stiklių gatvėje ir jos artimiausioje aplinkoje kultūrinio sluoksnio storis siekia iki 2,2 m storio, o ankstyviausi sluoksniai gali būti datuojami XV a. Tačiau ligi šiol atliktų fragmentiškų tyrimų, tiek kiekybine, tiek ir kokybine prasme, duomenys mažai suteikė informacijos apie kultūrinio sluoksnio sanklodą, praeityje vykusius ūkinius ir socialinius procesus, urbanizacijos eigą kvartale ir artimiausioje sklypo aplinkoje. Dėl šių priežasčių 2013 m. žiemą atlikti žvalgomieji tyrimai neabejotinai turėjo suteikti naujų duomenų, tuo labiau kad buvo numatyta tyrinėti pastato viduje, kur buvo galima tikėtis aptikti nepažeistų kultūrinių sluoksnių.

Tyrimų metu ištirti 3 šurfai, kurių bendras plotas 11 m^2, fiksuotas 2,4–2,5 m bendro storio kultūrinis sluoksnis. Apatiniai horizontai datuojami XVI a. viduriu. Virš jų glūdi XVII–XIX a. sluoksniai, kuriuos dengia buvusios betoninės ir dabar esančios parketo grindys. Viršutiniuose sluoksniuose aptiktos XIX a. pradžios klasicistinėmis plytomis klotos grindys. ***Šurfe 1***, buto 16 R patalpoje, maždaug 1,5–1,6 m gylyje nuo esamų parketo grindų lygmens aptiktos XVI a. III–IV ketvirčių plokštinių koklių išdegimo *krosnelės* liekanos. Jos dydžio nustatyti nepavyko. Tyrimų metu surasti ir į radinių sąrašą įtraukti 1789 radiniai. Pagal naudojimo paskirtį bei medžiagą, iš kurios jie pagaminti, radiniai skirstytini į 4 grupes: statybinę, buitinę keramiką, metalo dirbinius, numizmatinius radinius (1 pav.). Gausiausiai aptikta statybinės keramikos – koklių liekanų (968 vienetai) – vienu šurfu pataikyta į degimo krosnelės pakraštį, tai yra vietą, kur keramikos gaminių broko rasta ypač daug. Puodų šukių aptikti 745 vienetai, taip pat 52 vienetai metalo dirbinių bei 20 vienetų monetų. Daugiausia radinių aptikta šurfuose 1 (818 vienetų), 2 (934 vienetai). ***Šurfe 3*** aptikti 37 radiniai (2 pav.). Toks radinių pasiskirstymas – dėsningas kultūrinio sluoksnio forma-

vimosi rezultatas. ***Šurfe 2*** aptikta daugiau archeologinių artefaktų, kadangi šalia krosnelės buvo utilizuojamas gamybinis brokas. Dalį šurfo 1 ploto užėmė keramikos degimo krosnelės ir pastato liekanos, todėl radinių negalėjo būti daugiau, nes kultūrinio sluoksnio tūris buvo menkesnis. Kita vertus, minėtų šurfų radinių procentinis skirtumas neviršijo 10 %. Trečiame šurfe aptiktų radinių statistinį menkumą sąlygojo atokesnė (maždaug 8 m atstumas) lokalizacija bei kultūrinio sluoksnio išlikimo laipsnis. Pažymėsime, kad pastarajame šurfe seniausių kultūrinių sluoksnių neaptikta, vėlesni ir aukščiau susiklostę sluoksniai pažeisti ir sunaikinti statybų metu.

Tarp aptiktos statybinės keramikos radinių dominuojanti grupė yra kokliai (917 vienetų). Koklių gausa patvirtina Stiklių g. 16 buvus koklių gamybos vietą. Pagal koklių ornamentiką išskirti 33 puošybos variantai: 7 – ažūrinių karūnėlių, 8 – karnizinių koklių, 17 – plokštinių bei vienas pusiau cilindrinis koklis. Kai kurie ornamentai dubliuojasi abiejų objektų medžiagoje – pavyzdžiui, gvazdikų žiedai įrėminti „O“ formos takeliuose, akanto lapai, 4 kvadratiniai kesonai, erelis herbo skyde. Kokliai pagal ornamentiką dar skirstomi į 9 grupes: geometrinis (116 vienetų), augalinis (95 vienetai), geometrinis ir augalinis (91 vienetas), smulkios čerpės – žvy-

3 pav. Plokštinių koklių fragmentai. V. Veževičienės nuotr.

Fig. 3. Fragments of panel (Blattkacheln) stove tiles (Gesimskacheln).

4 pav. Plokštinių koklių karūnėlių fragmentai. V. Veževičienės nuotr.

Fig. 4. Fragments of 'crest' stove tiles (Bekrönungskacheln).

5 pav. Karnizinio ir plokštinio koklių fragmentai. V. Veževičienės nuotr.

Fig. 5. Fragments of cornice and panel stove tiles.

6 pav. Karnizinio ir plokštinio koklių fragmentai. V. Veževičienės nuotr.

Fig. 6. Fragments of cornice and panel stove tiles.

7 pav. Plokštinis koklis. V. Veževičienės nuotr.

Fig. 7. Panel stove tile.

nai (10 vienetų), 4 kvadratiniai kesonai (2 vienetai), augalinis–kiliminis, vyro figūra, portretinis, herbinis (3–7 pav.). Toliau pateikiamas sklype rastų koklių puošybos ornamentų katalogas su radinių sąrašo numeriais (nuotraukos V. Veževičienės).

Kiekviena koklių gamybos vieta, aptikta tiek Vilniuje, tiek ir kitur, svarbi ne tik miesto amatų išsidėstymo kontekste, bet ir nagrinėjant prekybinius ir kultūrinius ryšius tarp kliento ir gamintojo, tarp skirtingose vietose veikusių dirbtuvių. Todėl aptikus naujų duomenų, juos aktualu įvertinti ankstesnius faktus lyginant su nauja informacija. Toks palyginimas teikia galimybę rekonstruoti praeities įvykių eigą ir nuoseklumą, galbūt (kai kuriais atvejais) net įvardyti gamintojus. Pvz., lyginant Stiklių g. 16 rastą produkciją su Malūnų g. 6 ir 4 aptiktais plokštiniais kokliais, pastebima, kad abiejose dirbtuvėse gaminti to paties piešinio ir siužeto kokliai. Neabejotinai galime teigti, kad abiejose dirbtuvėse gaminti kokliai su ereliu. Pastarasis siužetas būdingas to meto didikų Radvilų giminės herbui. Taigi, gaminta produkcija tiems patiems užsakovams – tai yra Radviloms. Stiklių gatvėje šalia krosnelės buvo aptikti kiliminio ornamento polichrominiai kokliai (su aprūkimo žymėmis, tai yra buvę apšildymo krosnyje). Žinoma, kad tokie buvo išdegami ir Malūnų g. 4 maždaug nuo XVI a. IV ketvirčio naudotoje stačiakampio formos keramikos gaminių išdegimo krosnyje. Abiejose dirbtuvėse XVI a. III ketvirtyje (galbūt ir IV ketvirtyje) buvo gaminami kokliai su 4 kesonais, su rozetėmis, kokliai, puošti akanto lapų ornamentu ir su kitokiais vaizduliais. Šie pavyzdžiai perša mintį, kad koklių meistrai kopijavo vienas kito piešinių siužetus, arba juos gamino ta pati amatininkų grupė. Šiam pastebėjimui patvirtinti neabejotinai reikia papildomų tyrimų – tai yra palyginti koklių, aptiktų Vilniuje, Šv. Mykolo, Malūnų,

8 pav. Bronzinis enkolpionas. V. Veževičienės nuotr.

Fig. 8. A bronze encolpion.

0 3 cm

Stiklių, Vrublevskio gatvėse, matricas, atlikti trasologinius ir daktiloskopinius tyrimus. Taip pat tikslinga dar kartą peržiūrėti Vilniaus Žemutinės pilies valdovų rūmų medžiagą, būtent XVI a. vidurio – XVII a. pradžios plokštinius ir lovinius koklius. Pažymėtina, kad 2013 m. pabaigoje atnaujinti nuo 2004 m. pradėti tyrimai Užupio keramikos dirbtuvėse – Malūnų g. 6 (vadovė V. Vėževičienė). Šie tyrimai tęsiami 2008 m. tirtoje vietoje – žemiau tais metais tirtų sluoksnių. Tiriami XVI a. sluoksniai – sluoksniai, kurie formavosi Užupio keramikos dirbtuvių veikimo metu. Neabejojame, kad nauji radiniai dar daugiau papildys mūsų žinias apie Vilniaus puodžių cecho dirbtuvių išsidėstymą, gamybą ir sąsajas.

Tyrimų metu Stiklių g. 16 aptikta 20 monetų. Tarp jų dominuoja Jono Kazimiero valdymo laikais kaldinti variniai šilingai (iš viso 10 vienetų). Seniausia moneta – Žygimanto Augusto 1570 m. dvidenaris, vėliausia – Rusijos Pavlo I kapeika, kaldinta 1798 m. XVIII a. monetų grupėje dominuoja Rusijos dengos (1737, 1740, 1743 m.) – dažni Vilniaus ir kitų objektų kultūriniuose sluoksniuose aptinkami radiniai. Iš įdomesnių ir retesnių radinių pažymėtina Šv. Romos imperijos Barbi miesto Volfgango II (1611–1615 m.) grašio klastotė.

Dėsninga, kad neaptikta vėlyvesnių nei XVIII a. pabaigos monetų (taip pat ir kitų radinių). Stiklių g. sklype 16 dirbtuvių aplinka po trumpo jos naudojimo buvo apleista ir užstatyta mūriniais pastatais. Krosnelė atsidūrė vėliau pastatyto namo erdvėje, statybų metu ji buvo

1. Koklio karūnėlė, puošta ažūru ir padengta žalia glazūra (92).

2. Koklio karūnėlė, puošta ažūru (93).

3. Koklio karūnėlė, puošta ažūru (649).

4. Koklio karūnėlė, puošta širdelės formos ažūru (650).

5. Koklio karūnėlė, puošta arkomis ir širdelių formos ažūru (537).

6. Koklio karūnėlė, puošta ovalo formos ažūru (541).

7. Koklio karūnėlė, puošta ovaliu apversto lašo formos ažūru (1723).

8. Pusiau cilindrinis koklis, puoštas vyro figūra (heroldu) – galva su ilgais garbanotais plaukais ir kepure (188).

9. Karnizinis koklis, puoštas stilizuotu augaliniu ornamentu (1).

10. Karnizinis koklis, puoštas stilizuotu augaliniu ornamentu – koteliais su lapeliais (108, 545, 546).

11. Karnizinis koklis, puoštas stilizuotu augaliniu motyvu – koteliais su lapeliais, rėmelis ornamentuotas iškiliais stačiakampiais (549, 553).

12. Karnizinis koklis, puoštas geometriniu (augaliniu – stilizuoto erškėčio?) ornamentu bei iškiliais stačiakampiais (106, 107, 543, 1484).

13. Karnizinis koklis, puoštas stilizuotu augaliniu ornamentu – akanto lapais (221).

14. Karnizinis koklis, puoštas augaliniu ornamentu (1024).

15. Karnizinis koklis, puoštas žvynų (smuklių čerpių) ornamentu (54, 119, 551).

16. Karnizinis koklis, puoštas stambiomis pasvirusiomis juostomis (112, 113).

17. Plokštinis koklis, puoštas rozete bei geometriniu trikampių ornamentu (126, 127–133, 135–138, 142, 145, 147–149, 151, 152, 156, 547, 548, 550, 555–557, 559–561, 563, 881–886, 888–891, 894, 930, 1486).

18. Plokštinis koklis, puoštas rozete (103, 135, 139–141, 150, 157–165, 167–176, 178–180, 189, 190, 212, 216, 734, 892, 893, 895, 902, 931, 1180).

19. Plokštinis koklis, puoštas rozete (186).

20. Plokštinis koklis, puoštas fantastinio augalo ornamentu – vaisiumi su trimis išilginėmis iškilių taškelių eilėmis, gaubtas dviejomis taurėlapių eilėmis. Taurėlapiai ornamentuoti iškiliomis išilginėmis linijomis. Aplink taurėlapius sukomponuoti ovalūs lapeliai. Rėmelio viduryje sukomponuoti iškilūs trikampiai (125, 143, 144, 196).

21. Plokštinis koklis, puoštas fantastiniu augalu (653).

22. Plokštinis koklis, puoštas fantastinio augalo motyvu bei iškiliais trikampiais ornamentuotu rėmeliu (554).

23. Plokštinis koklis, puoštas vyro su kailiniais, barzda bei antkakle portretu (538).

24. Plokštinis koklis, puoštas herbu: skyde erelis (756).

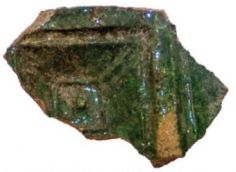

25. Plokštinis koklis, puoštas keturių kvadratinių kesonų ornamentu (22).

26. Plokštinis koklis, puoštas tęstiniu ornamentu. Visas vaizdas susideda iš dviejų koklių. Vaizduojami stilizuoti gvazdikų žiedai, aprėminti ovaliame takelyje (10).

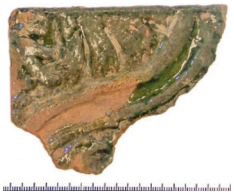

27. Plokštinis koklis, puoštas tęstiniu ornamentu. Visas vaizdas susideda iš dviejų koklių. Vaizduojami stilizuoti gvazdikai, aprėminti ovaliame takelyje (823).

28. Plokštinis koklis, puoštas augaliniu ornamentu (11).

29. Plokštinis koklis, puoštas kiliminiu ornamentu. Nugarinė pusė pajuodusi, tai yra negamybinis brokas (723).

30. Plokštinis koklis, puoštas tęstiniu ornamentu. Visas vaizdas susideda iš dviejų koklių. Vaizduojamas stilizuotas augalas, įrėmintas ovaliame takelyje (757).

31. Plokštinis koklis su plačiu ir iškiliu pakraštėliu, puoštas augaliniu ornamentu (824).

32. Plokštinis koklis, puoštas augaliniu ornamentu (825).

33. Plokštinis koklis su geometriniu iškilių trikampių ornamentu puoštu rėmeliu (55).

užpilta gruntu, uždengta grindimis, todėl į kultūrinį sluoksnį pateko mažai monetų ir kitokių vėlesnio laiko radinių.

Mokslo informacine ir kultūrine prasme gauti itin vertingi duomenys: užfiksuota nauja XVI a. viduryje – III ketvirtyje veikusi statybinės keramikos – plokštinių koklių gamybos vieta. Iki šiol buvo žinomos 3 šio laikotarpio gamybos vietos Vilniuje: Šv. Mykolo g. 8, Malūnų g. 2, 6 ir dabartinės T. Vrublevskio gatvės važiuojamoje dalyje. Pažymėtina, kad pirmų 3 dirbtuvių vietoje buvo aptikti bronziniai stačiatikių kryželiai – enkolpionai. Bronzinis enkolpionas (8 pav.) buvo aptiktas Stiklių g. 16, šurfe 2 supiltinio pobūdžio sluoksnyje, datuojamame XIX a. Manome, kad šie radiniai neatsitiktiniai, ir leidžia pagrįstai konstatuoti, kad Vilniaus plokštinių koklių meistrai buvo vietiniai stačiatikiai.

Po tyrimų praėjus maždaug savaitei tyrinėti šurfai buvo užkasti. Užsakovas apsisprendė neįrenginėti rūsio patalpų, kadangi projekto įgyvendinimui reikėjo didelių investicijų, o rūsio patalpų plotas buvo per mažas. Tad krosnies ir XVI a. II pusės sienos liekanos buvo užkonservuotos lauko sąlygomis (uždengtos geotekstile ir užpiltos smėliu).

Stiklių St. 16

During 20 February – 3 March 2013, a field evaluation was conducted at Stiklių St. 16–9 in Vilnius old town at the owner's request in order to determine the possibility of creating a cellar. Three test pits (a total of 11 m^2) were excavated and a 2.4–2.5 m thick cultural layer recorded. The mid–16th century lower horizons lay under 17th–19th centuries layers, which were topped first by a concrete floor and then a parquet one. The upper layers contained an early 19th century classicist brick floor. The remains of a small panel stove tile (*Blattkachel*) kiln from the third – fourth quarter of the 16th century was discovered in test pit 1, at a depth of roughly 1.5–1.6 m from the existing parquet floor level in the E room of flat 16. The kiln's size could not be determined. 1789 finds (Figs. 1, 2, 8) were discovered and catalogued. The most abundant finds were construction ceramics, namely the remains of stove tiles (see a catalog) (Figs. 3–7), which were 'encountered' in one test pit at the edge of the kiln, i.e. the site of a large quantity of wasters. Especially valuable data was obtained in respect to scientific information and culture: a new, construction ceramics – panel stove tile production site that operated in the mid – third quarter of the 16th century was identified.